

הוכחה לאפשרות של יופי

חמוטל בר-יוסף: לילה, בוקר / שירים ותרגומים, הוצאת כרמל ירושלים 2000, 80 עמ'

אני תופס את אמנות השירה בעיקרה כאמנות העצב, גם אם יש יוצאים מן הכלל. אינני יודע אם זאת גם דעתה של חמוטל בר-יוסף, אך את ספרה *לילה/בוקר* היא פותחת בשיר המביע את רצונה להביא לחולה המודקן שלה "עלה גפן ירוק מוכה ארגמן" -- כהוכחה לאפשרות של יופי/ גם במחלה//". העלה הזה, בסיומו של השיר, "מכסה את מבטו הנעלב של הגוסס". אכן, ראוי לפתוח ספר שירה בפסוקים של חוכמת חיים, גם כשהחי הוא על סף המוות, מפני שהעצב, החוכמה, התמצות, הראשוניות, הם ממרכיביו של השיר היפה.

הראשוניות היא המעוררת בנו את הרגשת היופי; שיר שיופיו זרח כבר לפניו, אומרים עליו: *deja vue*. השמש זורחת אמנם חדשה, ראשונית, מדי בוקר, לא רק מפני שהיא בוקעת את ה"חושך על פני התהום" אלא מפני שהיא גם יודעת לבוא מן השחר ולהיות שונה מזריחות-אתמול; הנה, מצאתי ב"שיר אביב" (עמ' 12): "שמש כמכסה של פחית שימורים/ מתנוצצת שטוחה, / מזילה זועה ופצעי-בגרות... השמש, בדימויי מילים אלה, זרחה לי כפעם הראשונה.

למרות העצב יש בספר הרבה שורות זוהרות ואופטימיות: כמו למשל - "האור מנשים אותי בשמועה/ חדשה בדבר אהבה" (עמ' 26). חמוטל בר-יוסף פותחת בהמשך דף חדש 'נגד החושך' וחורות בו שבע שורות - עם התרוז החוור: "לאור הנר". היא נוטה לשחק במילים ועונדת חרוזים נוצצים, ייחודיים משלה. הם באים כהפתעה ויש שלא מרגישים איך התגנבו לסופי השורות, כמו: "מחרישה" הנחרות עם "מחרישה", ואפילו "אורה" ב"רועה"; השעשוע במילים שבפנים השורות: "בצרוח רחמך הצר בציריך" משתלב ומשלים את החריזה.

או, למשל, סוג של משחק-שירה כמו בשיר 'תלות' שבעמ' 38: שיר בן שני בתים, חמש שורות בכל בית ומילים זהות בכל שורה, המשנות את מיקומן בה ובכך משתנה גם מובן הכתוב. גם שיר "איגיון" מצאתי: "היה לנו שולחן גדול וכוהל, / --- גשב לידו ביחד בערב שבת/ מרפקינו נושקים זה לזה/ -- נשיקת יוסף לבנימין" (עמ' 41). לעתים הופכות מילות השיר לממרות, כמו: "זיקקה היא לידה/ של זמן רך ושפוי", או, בהמשך: "הצליל החבי- -- מצפה ליד הפסנתרן/ השוהה במרווח שבין שם לכאן" (עמ' 46). גם שירי אהבה יש כאן - "כי הרי אל חיקך/ מתחככות מחשבותי/ כמו עדר סוסות/ אל קיר האורווה, בקיץ" (עמ'

28) ואף שיר משותב-אהבה ל"גבר מצחיק ותמוד, שאין לו מה להציע/ מלבד שן קדמית שחורה/ ובדיחות מתוצרת עצמית" (עמ' 31).

חלקו הראשון של הספר, שמביא משיריה המקוריים של חמוטל בר-יוסף, מסתיים ב"הצעת עבודה" מלאת כאב והומור של "הזמנה לאהבה אחרונה" שסימן שאלה בסופה.

והערה על האיורים: תנה פיזור בן-דור, המאירת, הגישה כאן 19 חיתוכי עץ, המשויים לספר פן מעניין. טוב גם, שהקורא בשירים, עוצר בין הדפים, לראות, להבין וליהנות מאמנות של שחור על גבי לבן, השונה מזו הכתובה.

חלקו השני של הספר הוא תרגומים של חמוטל בר-יוסף לשירי משוררים: פושקין, ורלן, מלארמה, בודלר ואחמאטובה. המתרגמת שמרה בתרגומים על החריזה, כפי שהייתה המאה ה-19 את המשוררים (כולל שירה של אחמאטובה, שנכתב בראשית המאה ה-20), מה גם שיש ביניהם ארבעה סונטים. (אני יכולתי להשוות את התרגום עם המקור רק במקרה של פושקין, הלשון הרוסית, שמילותיה מרובות הברות, מאפשרת שמירה קפדנית יותר על המקצב, מזו שנעשתה בתרגום לעברית. החריזה, לעומת זאת, נאמנה יותר, גם אם היא מניחה לעצמה סטיות מסוימות.

ככלל, זהו מקבץ תרגומים מעניין, ויש להודות למתרגמת על שהגישה לקורא העברי שורות הרחוקות כל כך משורות ימינו אלה: "נפשי הקיצה משנתה; / שנית הנה הופעת את, / חלום טהור כהרף עין, / כלילת היופי המוחלט" (פושקין, עמ' 66). שירו של פול ורלן 'אמנות השירה' מסתיים בשורות: "יהי נא שירך תענוג הפקרות/ מפורז ברוח זריחה מצוממר/ הנושב ריח מנתה וריח צנובר... / וכל השאר הוא ספרות"; שורות ההולמות יותר את רוח תקופתנו. אך למה בחרה חמוטל בר-יוסף לתרגם דווקא את השירים המסוימים הללו וכיצד משתקפת בהם יצירתה המקורית, על כך, בשימה אחרת.

שמואל שתל
מ/ 77
2001 (א.א.)

